

ВІДГУК

**офіційного опонента
на дисертаційну роботу НОСАНЬ Наталії Сергіївни
«Забезпечення фінансової безпеки національної економіки:
теорія, методологія, стратегія»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством**

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами

Україна визначила європейський вибір як головний вектор державної політики, кінцевою метою якої є повноправне членство в Європейському Союзі. Доступ до світових ринків, формування відкритої економіки означає, що економіка та фінансова система держави повинні бути внутрішньо стабільними, здатними протистояти ризикам, що супроводжують процеси глобалізації та європейської інтеграції.

У сучасних умовах на фінансову систему України впливає низка загроз, серед яких політична нестабільність, зростання боргової залежності, недосконалість фіскальної політики, тіньова економіка, значний рівень корупції, нестабільність банківського сектору тощо. Означені загрози негативно впливають на рівень фінансової безпеки національної економіки.

Пріоритетами України у сфері фінансового забезпечення має бути створення відповідних правових, економічних, соціальних та інших умов, спрямованих на вдосконалення грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної політики. Уряд України має зосередитись на внутрішніх реформах, створенні в Україні рівня життя, економіки та політики, які максимально наближені до європейських. Тільки тоді можна впровадити ефективні механізми, спрямовані на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення явищ і факторів, зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовій безпеці держави.

Таким чином, вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки національного господарства потребує особливої уваги науковців.

Зазначене актуалізує необхідність розробки теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів до забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави.

Тема дисертаційної роботи Носань Н.С. пов'язана з наступними науково-дослідними роботами: Класичного приватного університету: «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798), де здобувачкою запропоновано методологічне та інформаційно-аналітичне забезпечення процесу моніторингу рівня якості фінансових продуктів і послуг, які реалізуються професійними

учасниками ринків фінансових послуг для виконання в прикладній площині завдання інтеграції вітчизняного фінансового ринку у європейський фінансовий простір; «Науково-методичне забезпечення фінансово-економічних процесів» (номер державної реєстрації 0116U004350), де здобувачкою розширено концептуальні основи формування системи фінансової безпеки держави та розроблено основи механізму управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки; Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького за темами «Інноваційні підходи до державного регулювання фінансової безпеки України» (номер державної реєстрації 0117U000578), у межах якої здобувачкою запропоновано напрями стратегічного управління фінансовою безпекою країни на державному рівні; «Парадигми управління системами і процесами для забезпечення фінансово-економічної безпеки на мікро- та макрорівнях» (номер державної реєстрації 0120U100615), у межах якої авторкою запропоновано підходи до забезпечення фінансової безпеки національної економіки України.

2. Оцінка змісту дисертаційної роботи, ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань у дисертації використано сукупність загальнонаукових та специфічних методів: діалектичні, гносеологічні й логічні методи, зокрема термінологічний аналіз; методи індукції й дедукції; методи наукової абстракції й узагальнення; монографічний і порівняльний методи; методи аналізу та синтезу, системно-функціональний, функціонально-структурний методи; метод упорядкування; методи теоретичного та графічного моделювання; методи стратегічного управління; методи експертного оцінювання; прийоми абстрактно-логічного методу та методу узагальнення.

Емпіричною базою дослідження стали фундаментальні праці науковців у сфері управління національним господарством, фінансового ринку, проблем менеджменту та безпекознавства.

При вирішенні завдань прикладного характеру Носань Н. С. використовувала аналітичні та статистичні матеріали; офіційно оприлюднені у мережі Інтернет дані міжнародних організацій, рейтингових агентств тощо.

У розділі 1 «Наукове обґрунтування фінансової безпеки національної економіки» – надано змістовно-понятійне трактування категорії фінансової безпеки в контексті управління національною економікою (с. 58, 62–63); встановлено роль та місце фінансової безпеки держави в системі національної економіки та в структурі національної безпеки; визначено основи забезпечення фінансової безпеки національної економіки України.

Заслужують на увагу такі результати дослідження: узагальнено характерні риси існуючих підходів до розуміння сутності системи фінансово-економічної безпеки; змістовно-понятійне трактування дефініції фінансової безпеки національної економіки держави; узагальнено та систематизовано елементи забезпечення фінансової безпеки на мікро- та макрорівнях;

визначено стратегічні орієнтири для руху в напрямку подальшої стабілізації стану окремих складових системи фінансової безпеки (с. 98–99).

У розділі 2 «Теоретико-методологічні засади управління фінансовою безпекою національної економіки» встановлено сутність та особливості управління фінансовою безпекою; узагальнено методологічний базис оцінювання стану фінансової безпеки національної економіки та конкретизовано підходи до регулювання фінансової безпеки України на державному рівні. Запропоновано підхід до управління фінансовою безпекою, що може застосовуватись як на рівні окремих суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності, так і на рівні державного управління фінансовою безпекою національної економіки (с. 137–138). Опрацьовано результати експертного опитування щодо проблемних аспектів використання методик оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки (с. 146–147).

Державне регулювання фінансовою безпекою пропонується розуміти як керуючий вплив держави на національну фінансову систему, фінансові відносини і процеси в економіці, який забезпечує достатній рівень їх розвитку, цілісності, стійкості та конкурентоздатності, необхідну фінансову основу для здійснення економічної і соціальної політики з метою забезпечення економічної безпеки держави. Також визначено основні регуляторні дії щодо забезпечення нормального стану фінансової безпеки держави як складової економічної безпеки.

У розділі 3 «Характерні риси стану фінансової безпеки національної економіки України» визначено загрози та ризики фінансовій безпеці національної економіки; проведено аналіз основних індикаторів рівня фінансової безпеки України та дано оцінку рівня фінансової безпеки національної економіки України на основі даних міжнародних рейтингів.

Виявлено фактори сучасного етапу розвитку вітчизняної економічної системи, які чинять результуючий вплив на рівень фінансової безпеки України (с. 180-181): Фактор 1 – рівень фінансової автономії від різних форм зовнішньої фінансової допомоги; Фактор 2 – характер національної внутрішньої і зовнішньої фінансово-кредитної політики; Фактор 3 – характер політичного клімату у державі; Фактор 4 – рівень нормативно-правової бази функціонування системи фінансової безпеки держави. Встановлено взаємозв'язок між поняттями ризику, загрози та небезпеки у контексті забезпечення фінансової безпеки національної економіки у теоретичній і прикладній площині (с. 182). Уточнено перелік загроз та ризиків фінансовій безпеці України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів (с. 183, табл. 3.1), а також зазначено, що аналіз тенденцій розвитку вітчизняного банківського та небанківського фінансового секторів дав змогу встановити перелік сучасних загроз фінансовій безпеці держави та визначити можливості впливу на них з боку національних регуляторів фінансового ринку (с. 187, табл.3.2).

У розділі 4 «Концептуалізація забезпечення фінансової безпеки національної економіки України» запропоновано концептуальний підхід до

забезпечення фінансової безпеки держави; оновлено підходи до реформування механізмів державного регулювання фінансової безпеки. Враховуючи усі недоліки існуючих методичних рекомендацій щодо оцінювання рівня фінансової безпеки України як складової її економічної безпеки, необхідності їх перегляду та модернізації, запропоновано оновлений перелік складових елементів методології оцінювання фінансової безпеки держави (с. 263-265, табл. 4.1). Представлено результати експертної оцінки ваги індикаторів фінансової безпеки національної економіки (с. 266). Визначено чотири основні підходи до фінансовою безпекою національної економіки (с. 268-270). Систематизовано та представлено парадигми та технології забезпечення фінансової безпеки національної економіки, що впливають з традиційних підходів до регулювання фінансової системи (с. 282, рис. 4.1).

У розділі 5 «Стратегічні орієнтири забезпечення фінансової безпеки національної економіки України» сформульовано основи стратегії забезпечення фінансової безпеки України; запропоновано альтернативні підходи до встановлення стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки держави та здійснено спробу балансування інтересів стейкхолдерів у процесі вироблення стратегії забезпечення фінансової безпеки України. Запропоновано перелік критеріїв для оцінювання якості стратегії з позиції можливості її реалізації. Запропоновано карту стейкхолдерів з позиції процесу забезпечення фінансової безпеки держави.

Виходячи зі змісту дисертації, поставлена мета дослідження, яка полягає в розробці теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів до забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави в умовах сучасного розвитку національної економіки та науково-практичних рекомендацій щодо обґрунтування стратегічних управлінських рішень учасників фінансової системи досягнута, а завдання вирішені.

Використана дисертантом аргументація в теоретичному, методичному та прикладному аспектах дослідження забезпечує наукову обґрунтованість розроблених положень, висновків і рекомендацій.

3. Наукова новизна й практична значущість отриманих результатів

Основний науковий доробок автора полягає у розробці інструментарію забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави, що ґрунтується на прийнятті управлінських рішень залежно від оцінки досягнутого учасниками фінансової системи рівня фінансової безпеки та формуванні на їх основі теоретико-методологічних засад управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки й наданні практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективності реалізації цього процесу.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та авторефератом, опублікованими науковими працями дає можливість погодитися з такими положеннями, які винесені на захист на предмет наукової новизни:

вперше:

запропоновано концептуальний підхід до забезпечення фінансової

безпеки національної економіки України в умовах прояву тривекторності існування загроз для її стану, що раніше не поєднувались і не були характерними в комплексі для розвитку вітчизняної фінансової системи, а саме: загрози Індустрії 4.0, виклики фінансової глобалізації, дисбаланс інтересів стейкхолдерів фінансових процесів (суб'єктів національних і приватних фінансових інтересів) в умовах необхідності слідування тенденціям сталого розвитку, що в перспективі дозволить досягти державі фінансової автономії та задовольнити національні фінансові інтереси (стор. 261-285);

сформовано основи забезпечення фінансової безпеки національної економіки на зв'язках мікро- та макрорівневих категорій шляхом встановлення дуального причинно-наслідкового зв'язку між станом фінансової безпеки учасників фінансової системи (фізичних осіб, суб'єктів господарської діяльності, фінансових установ тощо) та рівнем захищеності елементів системи фінансової безпеки держави, на основі чого сформовано інноваційні підходи до оцінювання рівня національної фінансової безпеки, які дозволяють швидко з використанням експертної думки та статистичних показників і скорингової моделі отримати висновок щодо досягнутого рівня фінансової безпеки національної економіки (с. 80-102);

сформовано основи стратегії забезпечення фінансової безпеки України, в основу якої закладено набір моделей стратегій забезпечення фінансової безпеки держави, що поєднує чотири варіанти таргетування стратегічних орієнтирів: стратегія досягнення стану фінансової безпеки на основі брендингу, іміджу та репутації, стратегія досягнення стану фінансової безпеки через партнерство зі стейкхолдерами й забезпечення їх інтересів, стратегія досягнення стану фінансової безпеки через взаємозв'язок експертів, контроль і стандартизацію, стратегія з орієнтацією на ризики, тенденції та сталий розвиток; доцільним буде як обрання конкретної стратегії залежно від національних фінансових інтересів і очікувань стейкхолдерів, так і поєднання пропонованих стратегічних орієнтирів для ефективної протидії небезпекам, викликам, загрозам (с. 324-351);

удосконалено:

методологічний базис оцінювання фінансової безпеки держави на основі індикаторів рівня фінансової безпеки України, що, на відміну від традиційного, передбачає оцінювання з двох позицій – з метою діагностики фінансової безпеки як стану фінансової незалежності та забезпеченості фінансовими ресурсами і як стану захищеності від загроз та їх негативного впливу на реалізацію державних фінансових інтересів, містить 10 умов проведення оцінювання та сфокусований на ідентифікації рівня фінансової безпеки держави через стан безпеки фінансового ринку (поєднує рівень банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору), грошово-кредитної безпеки (у тому числі валютної безпеки) та безпеки публічних фінансів (містить складові бюджетної та боргової безпеки) з використанням експертного оцінювання та методу вагових коефіцієнтів, що дозволяє дати комплексну оцінку рівня фінансової безпеки національної економіки держави (с. 139-152);

підходи до регулювання фінансової безпеки національної економіки України на державному рівні шляхом модернізації інформаційно-аналітичного забезпечення підходу до функціонування механізму регулювання фінансової безпеки національної економіки через вектори впливу для мінімізації настання загрози або її негативного впливу на фінансову безпеку держави шляхом конкретизації загрози й ризиків фінансовій безпеці України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів, а також сегментації ризику недовіри до фінансового сектору з боку населення й бізнесу як виклику фінансовій безпеці держави на чотири сектори його виникнення та прояву й визначення переліку факторів, що стають на заваді розширенню меж використання фінансових послуг і зростання рівня фінансової інклюзії на вітчизняному фінансовому ринку, що дає змогу точно таргетувати управлінські дії в напрямі забезпечення фінансової безпеки з урахуванням усіх наявних загроз, ризиків і обмежень (с. 152-175);

процес оцінювання ефективності стратегії забезпечення фінансової безпеки держави, який вирізняється виокремленням чотирьох параметрів діагностики (розробка об'єктів стратегії, інструменти імплементації, системні ризики, інструменти виявлення та нейтралізації) і переліку критеріїв діагностики їх стану, таких як зрозумілість, вимірюваність, ідентифікація, імплементація, ризики реалізації, необхідні ресурси, контроль і відповідальність, адресність, періодичність перевірок, персональна відповідальність), що дозволяє оцінити реалістичність, досяжність і раціональність стратегії ще на етапі її розробки та забезпечити економію ресурсів, які могли б бути спрямовані на реалізацію неефективних стратегій (с. 324-365);

процедуру оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України на основі даних міжнародних рейтингів, що, на відміну від існуючих, передбачає діагностику ставлення населення до іноземної валюти з аналізом даних щодо довіри до неї, її набуття у власність і причин використання, намірів придбати валюту в майбутньому та зберігати; а також застосування як аналітичного матеріалу відомостей міжнародних рейтингів і звітів міжнародних організацій (зокрема, рейтингу глобальної конкурентоспроможності, рівня фінансової інклюзії, індикатора якості економіки, рейтингу доступності фінансових послуг, легкості отримання кредиту, фінансової залученості), що дало змогу підвищити об'єктивність процесу оцінювання та забезпечити високий рівень достовірності зроблених про стан фінансової безпеки України висновків (с. 235-258);

механізм управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки з позиції системного підходу шляхом виокремлення 10 сучасних гіпотез щодо організації та реалізації цього процесу методами публічного управління й адміністрування, а також через упорядкування цілей функціонування підсистем фінансової безпеки для реалізації фінансових інтересів держави й доповнення концептуальних засад системного підходу до управління фінансовою безпекою держави, що дало змогу доповнити науково-методологічні засади безпекознавства та управлінської науки, а також сформулювати інформаційний базис для розробки державних документів та

упорядкування дій щодо забезпечення фінансової безпеки національної економіки (с. 106-139);

набули подальшого розвитку:

підходи та особливості управління фінансовою безпекою національної економіки шляхом визначення таких варіантів їх реалізації на макрорівні, як управління фінансовою безпекою держави за принципами управління фінансовою безпекою підприємства, управління фінансовою безпекою держави як засобом реалізації її фінансових інтересів, управління фінансовою безпекою держави як набір заходів протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам її фінансовому суверенітету, управління фінансовою безпекою держави як одна з функцій державних органів влади, спрямована на ефективний розподіл національних фінансових ресурсів, що дало змогу виявити переваги та недоліки сучасних механізмів управління фінансовою безпекою національної економіки України (с. 106-139);

обґрунтування характерних рис поняття фінансової безпеки національної економіки держави відповідно до особливостей економічних систем, що дало змогу встановити залежність розуміння змістової сутності поняття фінансової безпеки держави від економічного укладу, який визначає особливості організації й реалізації фінансових відносин на національному та глобальному рівнях, а також виявити особливості менеджменту фінансової безпеки національної економіки в часи соціалістичного, планового, ринкового, інформаційного й цифрового економічного укладів; таким чином забезпечується можливість обрання базового набору інструментів управління фінансовою безпекою національної економіки, найбільш придатного для використання в тих чи інших економічних реаліях (с. 58-60.);

підходи до реформування механізмів державного регулювання фінансової безпеки національної економіки через пропозицію поетапного алгоритму трансформації підходу до регулювання стану безпеки банківського та небанківського фінансових сегментів після спліту функцій регуляторів, що розроблена за результатами встановлення недоліків роботи національних регуляторів фінансового ринку щодо забезпечення фінансової безпеки держави, обґрунтування можливості їх усунення й визначення очікувань учасників банківського та небанківського сегментів фінансового ринку від спліту функцій національних регуляторів, що дасть змогу забезпечити синергію зусиль різних учасників процесу управління фінансовою безпекою національної економіки на шляху до досягнення її високого рівня та його збереження впродовж тривалого проміжку часу (с. 298-321);

альтернативні підходи до встановлення стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки держави шляхом поєднання фінансових інтересів і стратегічних цілей, що, на відміну від існуючих, охоплюють усі рівні фінансових відносин і враховують сучасні тенденції функціонування фінансової системи, та сформульовані таким чином: інтерес – стабілізація державних фінансів, мета – досягнення фінансового суверенітету; інтерес – високий рівень фінансової безпеки громадян, мета – подолання бідності шляхом поєднання соціальних програм із розширенням можливостей

самофінансування через використання механізмів фінансового ринку та розширення меж фінансової інклюзії, що надає таким стратегіям комплексного характеру, гнучкості та соціальної значущості (с. 351-365);

науково-практичні рекомендації щодо розробки стратегії забезпечення фінансової безпеки держави, що відрізняються акцентуванням уваги на балансуванні інтересів різних категорій стейкхолдерів шляхом поєднання механізмів управління зацікавленими сторонами, стратегічного менеджменту, ризик-менеджменту та управління фінансовою безпекою в комплексну систему забезпечення фінансової безпеки національної економіки держави в умовах фінансової нестабільності, характерної для посткризового періоду відновлення та розвитку української економіки для досягнення максимального рівня задоволення фінансових потреб стейкхолдерів у перспективі, що дасть змогу активувати інтерес широких груп осіб і забезпечити їх особисту залученість у процеси протидії загрозам та ризикам фінансовій безпеці (с. 324-351).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення дисертації доведено до рівня методології й рекомендацій щодо визначення стратегічних орієнтирів з підвищення рівня фінансової безпеки як складової економічної безпеки національної економіки.

Практичні рекомендації, запропоновані авторкою, використовують у своїй діяльності органи державної влади на регіональному рівні національної економіки, що підтверджено відповідними довідками про впровадження.

Основні теоретичні результати дослідження, що становлять наукову новизну роботи, використовують у навчальному процесі Класичного приватного університету під час викладання дисциплін «Національна економіка», «Макроекономіка» (довідка № 29/19 від 26.11.2019).

4. Ідентичність змісту автореферату та дисертаційної роботи, повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Автореферат містить загальну характеристику дисертації, основний зміст роботи, загальні висновки, список опублікованих праць, анотації.

Основні наукові результати та найважливіші висновки дисертації викладено в 39 наукових працях, з яких: 3 – монографії (з яких 1 – одноосібна); 27 – статті у наукових фахових виданнях, у тому числі 3 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 20 – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; 9 - матеріали науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 30,73 д. а.

Основні наукові положення та отримані рекомендації дисертації повно відображено у авторефераті.

Автореферат відповідає вимогам, що висуваються МОН України до авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

5. Дискусійні положення та зауваження

Наголошуючи на загальній позитивній оцінці, видається за доцільне висловити зауваження та положення дискусійного характеру.

1. Автор наводить визначення «безпеки фінансової системи в національній економіці» стор. 103, як такого рівня організації суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, обігом, використанням публічних і приватних фінансів, що забезпечує мінімізацію загроз для процесу реалізації фінансових інтересів учасників такої системи. Втім, потребує уточнення, що саме автор розуміє під фінансовими інтересами учасників.

2. У розділі 1 (стор. 36-50) автору було б доцільно звести основні підходи до розуміння сутності поняття «фінансової безпеки національної економіки» у єдину підсумкову таблицю з висвітленням їхніх переваг та недоліків для більшої наочності отриманих результатів аналізу.

3. В розділі 1 дисертаційної роботи, на стор. 98 в таблиці 1.5 представлено авторське бачення стратегічних орієнтирів для руху у напрямі подальшої стабілізації стану окремих складових системи фінансової безпеки на макrorівні. Втім, за змістом стратегічні орієнтири забезпечення фінансової безпеки національної економіки України повинні бути представлені у розділі 5.

4. Назви таблиці 4.1 Елементи оновленої методології оцінювання фінансової безпеки національної економіки та її підзаголовків не в повній мірі відбивають зміст наведених у них матеріалів (с. 263).

5. У 3 розділі, в ході викладення підходів до реформування механізмів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави (с. 298-321) доцільно було би навести відповідний підхід у вигляді структурно-функціональної схеми.

6. Робота виграла б за умови оновлення даних офіційної статистики, зокрема частково у третьому розділі дисертації, де дані наведено переважно до 2018 року. Авторські висновки і рекомендації могли бути ще більш глибокими і переконливими за умови аналітичного огляду розвитку фінансової системи в динаміці.

Висловлені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості й достовірності основних положень дисертації та не впливають на рівень наукової новизни дослідження.

6. Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Носань Наталії Сергіївни «Забезпечення фінансової безпеки національної економіки: теорія, методологія, стратегія» являє собою цілісну та завершену кваліфікаційну наукову працю, містить положення наукової новизни, має теоретичне та практичне значення. Авторкою вирішена наукова проблема – обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробка практичних рекомендацій щодо використання інструментарію забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави.

Дисертаційна робота Носань Наталії Сергіївни «Забезпечення фінансової безпеки національної економіки: теорія, методологія, стратегія» за якістю дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів та практичною цінністю відповідає вимогам пунктів 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
професорка кафедри менеджменту
та публічного адміністрування,
Київський національний університет технологій
та дизайну МОН України, м. Київ

А.А. Олешко

